

До спеціалізованої вченої ради Д 41.086.04
Національного університету
«Одеська юридична академія»
(65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23)

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Андрейківа Андрія Івановича на тему «Роль міжнародних
судових установ у формуванні та реалізації звичаєвого міжнародного
права», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних
наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право

Актуальність теми дослідження. Дисертація А.І. Андрейківа присвячена ролі міжнародних судових установ у процесі формування та реалізації норм звичаєвого міжнародного права. Міжнародний звичай відноситься до одного з основних джерел міжнародного права, а його формування та визначення у практиці міжнародних судових установ виступають однією з невідкладних проблем міжнародно-правової науки. В сучасному міжнародному праві склалася така ситуація, за якої міжнародні судові установи покликані виявити наявність міжнародних звичаїв. Вони не лише безпосередньо застосовують міжнародно-правові звичаї, але й обґрунтовують їх наявність та здійснюють їх тлумачення.

Все це дає підстави говорити про неформальну, але водночас очевидну правотворчу функцію міжнародних судів. Окрім того, саме через тлумачення міжнародно-правових норм міжнародні судові установи надають значний поштовх для подальшого розвитку міжнародного права в цілому.

Варто підкреслити, що тему дослідження Андрейківа А.І. і отримані результати можна розглядати як надійне підґрунтя для подальших теоретичних розробок питань, пов'язаних з процесом міжнародного

звичаєвого правотворення та правозастосування в окремих галузях міжнародного права.

Подана до захисту робота відрізняється помітною актуальністю та науковою новизною. Для підтвердження своїх теоретичних висновків та обґрунтування пропозицій автор використав понад 300 найменувань міжнародно-правової літератури, матеріалів міжнародної судової практики та інших джерел.

Зазначена тема є першою в Україні спробою комплексного аналізу проблеми формування та реалізації звичаєвого права у практиці міжнародних судових установ.

З огляду на зазначене вище, актуальність дисертаційної роботи Андрейківа А.І. не викликає жодних сумнівів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, сформульованих у дисертації. Постановка мети, сформульовані завдання дисертації, хід їх вирішення переконливо засвідчують наукову новизну роботи і визначають її як одну з перших спроб на дисертаційному рівні дослідити вплив доктрини та практики на встановлення місця звичаю в системі джерел сучасного міжнародного права, виявити особливості застосування та тлумачення норм звичаєвого права міжнародними судовими установами.

Концепція дисертаційної роботи Андрейківа А.І. є досить оригінальною і вмотивованою. Дисертант дуже добре обізнаний з матеріалом, простежується ґрунтовне опрацювання використаних джерел та належне володіння сучасними методами наукового дослідження. Окрім того, дисертація відзначається логічною послідовністю, взаємозумовленістю концепції та результатів, змістовним матеріалом та аргументованістю.

Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій, поданих у дисертації, їх достовірність підтверджуються використанням широкого спектру методів наукового пізнання (с. 14-15) та проведенням автором аналізом значної кількості джерел (список використаної літератури

налічує 317 найменувань). При цьому варто зазначити, що у дисертаційному дослідженні проаналізована не лише спеціальна наукова література та відповідні міжнародні договори, але й обширна практика Міжнародного Суду ООН, Європейського суду з прав людини, Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії (МКТЮ), Міжнародного кримінального трибуналу по Руанді (МКТР) та Міжнародного кримінального суду. Все це дозволило належним чином дослідити особливості прояву ролі цих судових установ у формуванні та реалізації звичаєвого міжнародного права.

Наукова новизна результатів дослідження. Дисертаційна робота є одним з перших у вітчизняній науці комплексних досліджень, присвячених ролі міжнародних судових установ у формуванні та реалізації звичаєвого міжнародного права.

Вивчивши методологічну та емпіричну базу дослідження А.І. Андрейківа, можна зробити висновок, що отримані ним результати слід вважати такими, що мають наукову новизну і є науково обґрунтованими.

Заслуговує на увагу висновок автора про важливу роль у формуванні та розвитку звичаєвого права, яку відіграє доктрина (с. 193). Дисертант цілком вірно зазначає, що «саме в працях вчених-міжнародників проведено систематизацію його норм у окремих галузях».

Однак, зі створенням міжнародних судових установ, які зосередили у своїй діяльності констатацію, оцінку та тлумачення норм звичаєвого міжнародного права, роль доктрини дещо змінилась. Така позиція автора не викликає жодних заперечень.

Позитивно слід відзначити твердження автора про те, що діяльність міжнародних судових органів через їх вплив на процес кодифікації та тлумачення норм міжнародного права варто розглядати як квазіправотворчу (с. 16). На переконання автора така діяльність здійснюється згідно з концепцією іманентної компетенції, оскільки більшість установчих актів цих органів не передбачають подібних юрисдикційних повноважень.

Особливе значення має дослідження питань щодо виокремлення характерних відмінностей між роллю судових органів та інших суб'єктів інституційного механізму в процесі міжнародного звичаєвого правотворення. Переконаливою є позиція автора про те, що практика держав формує матеріальну складову міжнародного звичаю, рішення міжнародних організацій впливають на психологічний елемент (*opinio juris*), відповідно міжнародні і національні судові органи у своїх рішеннях констатують факт існування норм міжнародного права (с. 123, 124, 125, 131, 135).

Підтримується висновок щодо того, що найбільший внесок до теорії звичаєвого міжнародного права зробили Нюрнберзький трибунал та МКТЮ, так як інші органи міжнародного кримінального правосуддя здебільшого обмежувалися посиланнями на їх практику (с. 196).

Підсумовуючи викладене, варто відзначити, що наведені наукові положення та висновки дисертанта є належним чином обґрунтованими, достовірними та містять елементи новизни в теорії міжнародного права. Вони мають важливе теоретичне і практичне значення, можуть бути застосовані в науково-дослідній роботі та навчальному процесі, а також в діяльності юристів-міжнародників, які представлятимуть інтереси нашої держави та її громадян як сторони в справі, що розглядатимуться відповідними судовими установами.

Зауваження щодо змісту дисертаційної роботи. Позитивно оцінюючи проведене А.І. Андрейківим наукове дослідження концепції ролі міжнародних судових установ у формуванні та реалізації звичаєвого міжнародного права, зазначено, що як будь-яке наукове дослідження, подана дисертація містить дискусійні питання, які потребують відповідного уточнення під час прилюдного захисту роботи.

1. Потребує додаткового обґрунтування твердження автора про те, що встановлено особливий порядок застосування звичаєвої норми органами міжнародного кримінального правосуддя, які пріоритетно доводять

існування та застосовують звичаєві норми на підставі наявності *opinio juris* (с. 16). Хотілось би почути, в чому проявляється така особливість?

2. Збагатив би дисертаційне дослідження аналіз застосування звичаєвих норм іншими міжнародними судовими органами, які безпосередньо не охоплені об'єктом дослідження. Це стосується практики застосування звичаєвих норм Міжнародним трибуналом з морського права, Африканського суду з прав людини і народів, та інших міжнародних судових установ. Таке розширення бази дослідження за рахунок аналізу застосування звичаєвих норм іншими міжнародними судовими органами дало б можливість провести порівняльний аналіз застосування звичаєвих норм різними судовими органами.

3. Спільною в цілому є позиція автора стосовно того, що міжнародні судові установи є суб'єктами правотворчості (с. 85), оскільки вони лише застосовують та тлумачать право, а не створюють його. Звісно, можна говорити про фактичну участь міжнародних судів у створенні норм звичаєвого права, але це, усе-таки, певна опосередкована правотворчість, що не має системного характеру. Таким чином, потребує уточнення позиція автора щодо назви розділу 2.

4. Недоречним, на наш погляд, є включення до підрозділу 2.1 питань, пов'язаних з практикою національних судів в руслі звичаєвого правотворення. Національні суди не є суб'єктами міжнародного права, хоча вони можуть застосовувати норми звичаєвого права. Національні суди також не беруть участі у створенні звичаєвої норми міжнародного права, хоча вони можуть своєю практикою підтверджувати *opinio juris* своєї держави, що може свідчити про визнання нею відповідної звичаєвої норми. Таким чином, такі питання мають бути предметом окремого дослідження, не пов'язаного з роллю міжнародних судів у формуванні міжнародного звичаєвого права.

5. Викликає сумніви позиція автора з приводу того, що «застосовуючи норми міжнародного звичаю, судові установи виконують фундаментальні завдання міжнародного права для його розвитку. Зокрема, судові інституції

інформують світову спільноту не лише про встановлені правила поведінки, але й про тенденції та динаміку змін правового регулювання» (с. 102). Напрошується питання: звідки у суду виникає така інформативна функція, і на чому вона базується?

6. В роботі мають місце орфографічні та граматичні помилки, яких варто уникати при написанні дисертаційного дослідження.

Повнота викладу результатів дисертації в опублікованих працях. Наукові положення та висновки знайшли своє відображення у п'яти наукових статтях, 4 з яких - у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 1 – в іноземному фаховому виданні, а також у чотирьох матеріалах науково-практичних конференцій.

Сформульовані у дисертації положення, висновки і пропозиції достатньою мірою викладені у вказаних наукових публікаціях. Повнота викладу основних результатів дисертації відповідає встановленим для такого виду робіт вимогам. Кількість та обсяг публікацій, які розкривають основний зміст роботи, засвідчує достатній рівень апробації отриманих результатів.

Оцінка відповідності змісту автореферату і основних положень дисертації. Здійснивши системний аналіз дисертаційного дослідження та автореферату Андрейківа А.І., доходимо висновку, що виконане ним дисертаційна робота є актуальною, своєчасною, має наукову новизну та важливе значення для розвитку правової науки.

Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертації; автореферат та дисертація відповідають вимогам законодавства щодо написання та опублікування таких робіт.

Загальний висновок. Дисертація А.І. Андрейківа на тему «Роль міжнародних судових установ у формуванні та реалізації звичаєвого міжнародного права» є завершеною науковою роботою, в якій отримані нові науково-обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретну наукову задачу теоретичного та прикладного значення у сфері міжнародного права.

Зазначена дисертаційна робота виконана на високому теоретичному і методологічному рівні й відповідає пп. 9,11 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. зі змінами і доповненнями, внесеними постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 р., № 1159 від 30 грудня 2015 р. і № 567 від 27 липня 2016 р., а її автор, Андрейків Андрій Іванович, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право.

Офіційний опонент,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України,
професор кафедри міжнародного права
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

М.В. Буроменський

Підпис М.В. Буроменського
Засвідчується
Професор з наукової роботи Київського Національного
Університету імені Тараса Шевченка
професор кафедри міжнародного права В.С.

